

O'ZBEKISTONDA KREDIT MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISLOHOTLAR

Hayitboyeva Durdona Muhammadqul qizi

Termiz davlat universiteti

Iqtisodiyot va turizm fakulteti

moliya yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda O'zbekistonda kredit sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning mazmuni, asosiy yo'nalishlari, amaliy ahamiyati va mavjud muammolari tahlil qilinadi. Kredit munosabatlari iqtisodiy resurslarni qarz beruvchi va qarz oluvchi o'rtasida qaytarish, muddatlilik va to'lovlilik asosida harakatlantiruvchi tizim sifatida yoritiladi. Markaziy bank statistikasi va bank tizimini isloh qilish strategiyasi asosida kredit bozorida miqdoriy o'sish kuzatilayotgani, biroq kredit sifati, muammoli kreditlar, davlat banklari ulushi va resurs bazasi masalalari dolzarb bo'lib qolayotgani asoslanadi.

KALIT SO'ZLAR

Kredit, bank tizimi, kredit portfeli, kredit riski, muammoli kreditlar, mikromoliya, bank islohotlari, moliyaviy inklyuziya.

KIRISH

Kredit sohasi bozor iqtisodiyotida investitsiya, tadbirkorlik va iste'mol faolligini moliyalashtiruvchi asosiy mexanizmlardan biridir. Korxona uchun kredit ishlab chiqarishni kengaytirish, aylanma mablag'ni to'ldirish va yangi texnologiya joriy qilish imkonini beradi. Aholi uchun kredit uy-joy, ta'lim, transport, kichik biznes va boshqa ehtiyojlarni moliyalashtirish vositasi hisoblanadi. Banklar uchun kredit asosiy daromad manbai bo'lsa, iqtisodiyot uchun u vaqtincha bo'sh pul mablag'larini real sektorga yo'naltiruvchi institutdir.

O'zbekistonda so'nggi yillarda kredit sohasini isloh qilish bank tizimini liberallashtirish, davlat ulushini kamaytirish, xususiy banklar rolini oshirish, nobank kredit tashkilotlarini rivojlantirish va raqamli moliyaviy xizmatlarni kengaytirish bilan bog'liq holda amalga oshirilmoqda. PF-5992-son Farmon bilan tasdiqlangan 2020-2025-yillarga mo'ljallangan bank tizimini isloh qilish strategiyasida bank sektorida raqobatni kuchaytirish, xususiy kapital ishtirokini kengaytirish hamda nobank kredit tashkilotlarining umumiy kreditlashdagi ulushini oshirish vazifalari belgilangan.

ASOSIY QISM

O'zbekistonda kredit sohasidagi o'zgarishlar 2017-yildan keyingi iqtisodiy liberallashtirish jarayonlari bilan yanada jadallashdi. Valyuta bozorining erkinlashuvi, pul-kredit siyosatida bozor signallarining kuchayishi, bank nazorati talablarining yangilanishi, masofaviy xizmatlar va raqamli to'lovlar infratuzilmasining kengayishi kredit munosabatlarining shakli va mazmuniga ta'sir ko'rsatdi. Prezidentning PF-5992-son Farmoni bilan tasdiqlangan bank tizimini isloh qilish strategiyasida davlat ulushi bo'lmagan banklar aktivlari ulushini oshirish, bank majburiyatlarida xususiy sektor mablag'lari salmog'ini ko'paytirish, davlat ulushi mavjud banklarga strategik xorijiy investorlarni jalb qilish va umumiy kreditlash hajmida nobank kredit tashkilotlari ulushini kengaytirish kabi vazifalar belgilangan. Bu vazifalar kredit bozorini ma'muriy taqsimotdan bozor tamoyillariga yaqinlashtirishga qaratilgan.

Mavzuning dolzarbligi kredit hajmining o'sishi bilan birga kredit sifati, qarz oluvchilarning to'lov qobiliyati va banklarning risklarni baholash salohiyati masalalari keskinlashayotganida ko'rinadi. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil 1-yanvar holatiga tijorat banklarining jami kreditlari 533,1 trln so'mni tashkil etgan, muammoli kreditlar hajmi 21,2 trln so'm bo'lib, ularning jami kreditlardagi ulushi 4,0 foizga teng bo'lgan. 2025-yil 1-noyabr holatiga bank tizimidagi jami kreditlar 592,9 trln so'mga, depozitlar esa 377,6 trln so'mga yetgan. Bu raqamlar kredit bozorining kengayib borayotganini ko'rsatadi, lekin kreditlar depozitlarga nisbatan yuqori sur'atda shakllangani resurs bazasi, likvidlik va foiz siyosati bo'yicha ehtiyotkor yondashuvni talab qiladi.

Kredit munosabatlarining asosiy tarkibiy unsurlari qarz beruvchi, qarz oluvchi, kredit shartnomasi, foiz stavkasi, muddat, ta'minot, kredit maqsadi va risk monitoringidan iborat. Kreditning samaradorligi ushbu unsurlarning muvozanatiga bog'liq. Qarz oluvchining daromadi va pul oqimi real baholanmasa, kredit qaytmaslik xavfi ortadi. Foiz stavkasi mijozning to'lov qobiliyati, garov sifati, bankning resurs narxi va makroiqtisodiy sharoit bilan bog'liq. Shu bois kreditni sun'iy arzonlashtirish qisqa muddatda qulay ko'rinsa ham, uzoq muddatda bank barqarorligi va kredit intizomiga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil 1-yanvar holatiga tijorat banklarining jami kreditlari 533,1 trln so'mni, depozitlari 308,7 trln so'mni tashkil etgan. Shu sanada muammoli kreditlar hajmi 21,2 trln so'm bo'lib, ularning jami kreditlardagi ulushi 4,0 foizga teng bo'lgan. 2025-yil 1-noyabr holatiga bank tizimidagi jami kreditlar 592,9 trln so'mga, depozitlar esa 377,6 trln so'mga yetgan. Bu o'sish kredit bozorining faollashganini bildiradi, ammo depozit bazasi kreditlarga nisbatan sekinroq shakllangani banklar uchun resurs va likvidlik masalasini dolzarb qiladi.

Kredit sohasidagi islohotlarning muhim amaliy natijasi raqamli kreditlashning kengayishida namoyon bo'lmoqda. Mijoz endi ko'plab banklarda kredit arizasini mobil ilova orqali topshirishi, kredit tarixini avtomatik baholatishi va to'lov jadvalini masofadan kuzatishi mumkin. Bu jarayon bank xizmatlariga kirishni osonlashtiradi, biroq mas'uliyatsiz kreditlash xavfini ham kuchaytiradi. Kredit mahsuloti mijozga qulay bo'lishi bilan birga uning real daromadiga mos bo'lishi shart.

Kredit tizimidagi asosiy muammolar davlat ulushi mavjud banklarning yuqori salmog'i, muammoli kreditlar xavfi, foiz stavkalari bosimi, garov mexanizmlarining murakkabligi, ayrim mijozlarda moliyaviy savodxonlikning pastligi va hududlar bo'yicha kreditlardan foydalanish imkoniyatlarining notekisligida ko'rinadi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun banklar kredit qarorlarini ma'muriy ko'rsatmalar emas, qarz oluvchining pul oqimi, loyiha rentabelligi va kredit tarixi asosida qabul qilishi lozim. Nobank kredit tashkilotlari va mikromoliya institutlarini rivojlantirish kichik mijozlar uchun moliyaviy inklyuziyani kengaytiradi, lekin bu jarayon prudensial nazorat va iste'molchi huquqlarini himoya qilish bilan uyg'unlashishi kerak.

Rivojlantirish yo'llari aniq institutsional choralarni talab qiladi. Banklarda korporativ boshqaruvni kuchaytirish, xususiy kapital ulushini oshirish, kredit byurolari va skoring tizimlarini takomillashtirish, garovlarni baholash hamda realizatsiya qilish jarayonlarini soddalashtirish zarur. Muammoli kreditlar bo'yicha erta ogohlantirish tizimi joriy etilsa, banklar qarzdor moliyaviy qiyinchilikka tushmasdan oldin restrukturizatsiya choralarni ko'rishi mumkin. Aholi va tadbirkorlar uchun kreditning umumiy qiymati, jarimalar va to'lov jadvali oddiy tilda tushuntirilsa, kredit intizomi kuchayadi.

XULOSA

O'zbekistonda kredit sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar bank tizimini bozor tamoyillariga yaqinlashtirish, raqobatni kuchaytirish va moliyaviy xizmatlarga kirishni kengaytirishga qaratilgan. Kredit portfeli o'sib borayotgani iqtisodiy faollik uchun ijobiy omil, ammo uning sifati va qaytuvchanligi barqarorlikning hal qiluvchi sharti bo'lib qoladi. Kredit munosabatlarini rivojlantirish uchun davlat banklari ulushini bosqichma-bosqich kamaytirish, xususiy banklar va nobank kredit tashkilotlari faoliyatini kengaytirish, risklarni baholash tizimini kuchaytirish, raqamli kreditlashni mas'uliyatli kreditlash tamoyillari bilan bog'lash hamda aholining moliyaviy savodxonligini oshirish zarur. Shundagina kredit iqtisodiy o'sishni moliyalashtiruvchi, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlovchi va aholi farovonligini oshiruvchi samarali vosita sifatida ishlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son "2020-2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. - <https://lex.uz/docs/-4811025>
2. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 5-noyabrdagi O'RQ-580-son "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. - <https://lex.uz/docs/-4581969>
3. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 11-noyabrdagi O'RQ-582-son "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi Qonuni. - <https://lex.uz/docs/-4590452>
4. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 20-apreldagi O'RQ-765-son "Nobank kredit tashkilotlari va mikromoliyalashtirish faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. - <https://lex.uz/docs/-5972411>
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2024-yil uchun yillik hisobot. - Toshkent, 2025. - 194 b. - <https://cbu.uz>
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklari faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari to'g'risida 2025-yil 1-yanvar holatiga ma'lumot. - Toshkent, 2025. - <https://cbu.uz>
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklarining muammoli kreditlari to'g'risida 2025-yil 1-yanvar holatiga ma'lumot. - Toshkent, 2025. - <https://cbu.uz>
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank tizimining kredit va depozitlar qoldig'i to'g'risida 2025-yil 1-noyabr holatiga ma'lumot. - Toshkent, 2025. - <https://cbu.uz>
9. Abdullayeva Sh.Z. Bank ishi: darslik. - Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2017. - 746 b.
10. Omonov A.A., Qoraliyev T.M. Pul va banklar: darslik. - Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019. - 448 b.